

بازشناسی پارامترهای موثر روانشناسی محیطی بر خواست و نیاز شغلی قضات در معماری محاکم قضایی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۲/۱۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۰۳

کد مقاله: ۳۵۱۴۲

شکوه سادات اسداللهی^۱، لیلی کریمی فرد^۲، سید رضا ملجا^۳

چکیده

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های اصلی نظام حکومتی در میان ملت‌ها آیین قضاوت و دادگستری می‌باشد. اهداف و نیازها در خصوص معماری محاکم قضایی در سه قالب کلی بیان می‌شوند. توجه به نیازهای فنی و ساختاری، نیازهای عملکردی که به نقش و عملکرد ساختمان به عنوان بستری برای فعالیت‌های خاص می‌نگرد و در نهایت نیازهای رفتاری که تأثیر بنا و معماری را بر کارکنان و مراجعین در نظر می‌گیرد. این پژوهش با هدف ارزیابی اثرات طراحی محیطی مطابق با اصول روانشناسی محیطی در محاکم قضایی و بررسی خواست و نیاز قضات دادگستری در جهت بهبود و بالا بردن راندمان کاری آنها انجام شده است. در این پژوهش با استفاده از پرسشنامه و مصاحبه میدانی از ۳۰ نفر از قضات یک مجتمع قضایی در تهران نظرخواهی شده و در نرم افزار SPSS بررسی آماری بصورت کمی انجام شد. در تحلیل صورت گرفته میزان فراوانی پارامترهای موثر بر روانشناسی محیطی محاکم قضایی بطور شاخص بیان شده است. مطابق نتایج بدست آمده آسایش صوتی در فضای محاکم و سپس آسایش حرارتی و مجهز کردن شعبات به ابزار رفاهی بالاترین ارزش را در دیدگاه پاسخ دهندگان به خود اختصاص داده اند.

واژگان کلیدی: محاکم قضایی، روانشناسی محیطی، تحلیل آماری SPSS، جایگاه قضات

۱- نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری تخصصی معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب،
asadollahi.shokouh@yahoo.com

۲- استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب

۳- قاضی دادگستری و کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی

۱- مقدمه

مقوله‌ی محیط و همچنین عوامل محیطی به صورت خاص، از جمله مقولاتی هستند که نقش و تاثیر بسزایی بر رفتار و روان انسان دارند. در واقع محیط بستری برای فعالیت و زندگی انسان می‌باشد و تاثیر شرایط محیطی بر انسان، اجتناب ناپذیر است. علی‌رغم اهمیت این موضوع، معمولاً در گیرودار زندگی مدرن و ساختمان‌سازی و صنعتی شدن این مسئله فراموش می‌شود. عدم توجه به تاثیر شرایط محیطی بر روان و خلق و خوی انسان‌ها از عواملیست که باعث ایجاد استرس، اضطراب و عصبیت در محیط کار می‌شود. حرفه معماری به دلیل ماهیت بین رشته‌ای خود از مباحثی مانند علوم شناختی، علوم اجتماعی، علوم انسانی و هنر در بطن خود بهره می‌برد، در نتیجه نه تنها محصول نهایی طراحی، بلکه فرآیند طراحی و معماری بایستی با توجه به موارد مذکور مورد توجه و بررسی قرار گیرد. اهمیت شناخت کافی از موضوع طراحی، نقش تعاملی محیط فیزیکی در پیشبرد یا مانع شدن افراد و همچنین بهره جستن از این تعامل از مهم‌ترین عوامل هستند. متأسفانه تفکر ساختن برای ساختن و نه ساختن برای زیستن، فرصتی برای توجه و مطرح شدن این‌گونه مقولات را نمی‌دهد. از این رو مباحث پیش‌رو سعی در واکاوی تاثیر متقابل رفتار کارکنان محاکم قضایی (قضات) و محیط کاری با هدف شناخت مفاهیم مرتبط با روان‌شناسی محیطی و قرارگاه‌های فیزیکی و ایجاد بستری مناسب و مطلوب برای ارتقاء کیفیت روانی و فکری و در نتیجه بالا رفتن راندمان کاری را دارند.

۲- بیان مسئله

ساختمان‌های محاکم قضایی به دلیل محیط پرتنش خود دارای فضاهای با انرژی مثبتی نیستند و بعضی از ساختمان‌های محاکم قضایی برای قضات دارای فضایی درخور ایشان نیست و این مسئله به کاهش راندمان کاری و افزایش فشار روانی در محیط کار منجر می‌شود. از این رو در این پژوهش به مبحث روانشناسی محیطی و پارامترهای آن به عنوان یکی از موارد حائز اهمیت در طراحی معماری ساختمان محاکم قضایی با توجه به جایگاه قضات پرداخته شده است تا بتوان بدین وسیله در دو مقوله بررسی محیط‌های ساخته شده و دانش طراحی طراحان از این بازشناسی بهره برد.

۳- پیشینه پژوهش

با وجود برخی مطالعات صورت گرفته مرتبط با مبحث روانشناسی محیطی در معماری محاکم قضایی، تحقیقاتی که به طور اختصاصی به ارتباط میان طراحی معماری فضای داخلی و خارجی محاکم قضایی و کاربران حاضر در آن‌ها که شامل قضات، کارمندان، وکلا و متهمان و خانواده ایشان هستند پرداخته باشد، کمتر دیده شده است که در ادامه به تعدادی از آن‌ها اشاره می‌شود: پورمه‌بادیان و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله‌ای تحت عنوان «ارزیابی اثرات طراحی محیطی در روانشناسی محیط بر ایجاد تعادل روحی مراجعین در دادگاه‌ها و محیط‌های قضایی» با مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی جایگاه روانشناسی محیط را در معماری فضاهای اداری بخصوص فضاهای پرتنش مانند محاکم قضایی مورد بررسی و ارزیابی قرار داده و ۴ عامل رنگ، نور و روشنایی، دید و منظر و تهویه‌ی مناسب را در کاهش استرس کارمندان یا مراجعین در محیط‌هایی چون دادگاه‌ها و مراجع قضایی موثر می‌دانند.

بلوچ شارکی و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله «نقش معماری دادگاه متاثر از روانشناسی محیط و معماری اسلامی» به بررسی اهمیت و تاثیر نقش معماری محاکم قضایی با توجه به تاثیر پذیری جسم و روان انسان از «فضای دادگاه» می‌پردازد. در پایان نتیجه تحقیق به صورت خلاصه بیان شده است که در فضای داخلی توجه به آرایش فضایی معناگرایانه، حفظ حریم خصوصی، استفاده از مصالح طبیعی، بکارگیری نور طبیعی، طراحی فضای نیمه بسته، شفافیت، فضای سبز و محل استراحت، راهنمای مراجعان، توجه به روانشناسی رنگ و در طراحی فضای خارجی ارائه ساختمان به عنوان نماد شهری، بکارگیری مصالح شیشه‌ای جهت بهره‌برداری از نور طبیعی، چشم انداز بیرونی، پارکینگ، رنگ و هنر و استفاده از اصول معماری اسلامی در معماری بنای قضایی مورد توجه هستند.

ضیابخش و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی نقش روان‌شناسی محیط در طراحی محیط‌های قضایی و دادگاه» به بررسی پژوهش‌هایی پرداختند که تاثیر روانشناسی محیطی را روی محاکم قضایی ۵۰ نمونه در سراسر جهان مورد مطالعه قرار داده‌اند. به این منظور پس از مطالعه آن‌ها پرسشنامه‌ای برای گردآوری داده‌ها با هدف بهبود روانشناسی محیط معماری و کاهش عوامل استرس‌زا در فضای تنش‌زا همچون دادگاه تدوین کرده و در این راستا از روانشناسان، وکلا و معماران برای پاسخگویی به این سوالات کمک خواسته شده است. پس از آن با تهیه یک آمار توصیفی و تطبیق آن با نمونه‌های موجود نتایج را در ۱۱ مورد بیان کردند:

۱. توجه به طراحی فضاها برای نمونه استفاده از عناصر، مصالح و رنگ به گونه‌ای که آرامش را به مراجعان انتقال دهد؛

۲. استفاده از مصالح طبیعی و بومی و متناسب هر فضا؛
۳. استفاده از فضاهای مرکزی مانند حیاط مرکزی، آتریوم، نورگیرهای سقفی، بام سبز، فضاهای میان طبقه‌ای سبز؛
۴. فضاها دارای نور و تهویه طبیعی باشند مخصوصاً دادگاه‌ها؛
۵. استفاده از عناصر طبیعی مانند گیاه و آب در طراحی فضاهای داخلی؛
۶. استفاده از خطوط نرم و منحنی و پرهیز از مصالح خشن و سرد؛
۷. استفاده از سطوح شفاف نیمه باز و نیمه بسته؛
۸. جلوگیری از ایجاد ازدحام و تراکم در فضاها؛
۹. رعایت حریم شخصی افراد از جمله کارمندان و مراجعان؛
۱۰. استفاده از علائم و نمادهایی برای کاهش استرس و ایجاد اطمینان خاطر؛
۱۱. طراحی برخی فضاها برای رفع نیازهای مراجعان.

Myesa Knox Mahoney (۲۰۱۴) در مقاله‌ای با عنوان «عدالت رویه‌ای و رابطه قاضی و متهمان در دادگاه اختلالات روانی» به بررسی نقش عدالت رویه‌ای و رابطه قاضی و متهمان در یک دادگاه اختلالات روانی پرداخته است. این مطالعه اولین تلاش برای بررسی نقش عدالت رویه‌ای و رابطه قاضی در یک دادگاه اختلالات روانی بوده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که عدالت رویه‌ای و صلاحیت روابط قاضی و افراد مورد آزمایش بر ادراک متقاضیان و تجربیات آن‌ها در این دادگاه‌های تخصصی تأثیر مثبت می‌گذارد. متهمان هرچه بیشتر احساس کنند که تحت مراقبت و برخورد عادلانه قاضی قرار دارند، احتمال درک "سختی" در آن‌ها کمتر است.

Heathcote W. Wales و همکارانش (۲۰۱۰) در مقاله‌ای با عنوان «عدالت رویه‌ای و نقش قاضی دادگاه بهداشت روان در کاهش تکرار جرم» بر اساس مشاهدات کیفی و داده‌های کمی در هشت دادگاه بهداشت روان (MHC) استدلال می‌کنند که کاهش مشاهده شده در تکرار جرم تا حدی ناشی از نقش قاضی در انتقال عناصر عدالت رویه‌ای است که به طور مختصر شامل: (۱) سطح بالاتری از رفتار بین فردی با متهمان که به آن‌ها عزت، احترام و صدا می‌بخشد. (۲) پاسخگویی به متهمان و حضار به طور یکسان و (۳) شفافیت برای تصمیماتی که از طریق یک روند باز مذاکره به دست آمده است. نظریه عدالت رویه‌ای پیش‌بینی می‌کند که در نتیجه متهمان تصمیمات قانونی را مشروع می‌دانند و ارزش‌ها و اهداف دادگاه را نیز از اهداف خود می‌دانند. دفتر نظارت فنی و مهندسی قوه قضائیه جهت ساماندهی و مناسب‌سازی نظام قضایی و کالبدی ساختمان‌های قضائی، مجموعه‌ای از اصول و قواعد را به پیوست ضابطه شماره ۷۸۱ با عنوان «ضوابط و معیارهای طراحی معماری و طراحی داخلی ساختمان‌های قضایی» تدوین نموده و با هماهنگی امور نظام فنی و اجرایی سازمان برنامه و بودجه کشور جهت تایید و ابلاغ به عوامل ذینفع نظام فنی و اجرایی کشور برای این معاونت ارسال شد و در نهایت براساس نظام فنی و اجرایی یکپارچه، موضوع ماده ۳۴ قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور و ماده ۲۳ قانون برنامه و بودجه و آئین‌نامه استانداردهای اجرایی مصوب هیات وزیران تصویب و ابلاغ شده و از تاریخ ۱۳۹۸/۰۷/۰۱ لازم‌الاجرا گردید.

۴- روانشناسی محیطی

می‌توان گفت روانشناسی محیطی بیان می‌کند که چگونه رفتار، احساسات و تندرستی انسان تحت تأثیر محیط فیزیکی قرار می‌گیرد. گرامان (۱۹۷۶) روانشناسی محیط را مکمل روانشناسی عمومی فاقد محیط می‌داند و اشاره می‌کند که روانشناسی محیطی یکی از زیرمجموعه‌ها و رشته‌های تخصصی روانشناسی عمومی است. گرامان به این نتیجه می‌رسد که در روانشناسی سنتی به ابعاد محیطی-فرهنگی توجه کافی نشده است و این پدیده موجب پیدایش رشته روانشناسی محیط یا اکولوژیک شده است. جیفورد (۱۹۹۷) روانشناسی محیط را بررسی متقابل بین فرد و قرارگاه فیزیکی وی تعریف می‌کند. به عقیده وی، در چنین تأثیر متقابلی، فرد محیط را دگرگون می‌کند و هم‌زمان، رفتار و تجارب وی به وسیله محیط دگرگون می‌شود.

در روانشناسی محیط، رفتار در چارچوب قرارگاه فیزیکی مورد بررسی و پژوهش قرار می‌گیرد. قرارگاه فیزیکی به معنی فضای فیزیکی با اهداف کاربردی و سازمانی تعریف شده است. استفاده از مفهوم قرارگاه فیزیکی بیانگر این مهم می‌باشد که در بررسی‌های روانشناسی محیط، انسان خود یکی از عوامل تشکیل دهنده محیط محسوب می‌شود. زیرا فرض بر این است که رفتار و تجارب انسان را نمی‌توان بدون توجه به شرایط محیطی و به طور جداگانه مورد بررسی قرار داد (دژدار و همکاران، ۱۳۹۱). ساختمان محاکم قضایی به عنوان یک قرارگاه فیزیکی دارای سازمانی نظام یافته و پیچیده است. خدماتی که در چنین سازمانی ارائه می‌شود، تابع عوامل متعدد است: کیفیت خدمات ارائه شده، سیاست‌های اداری مجتمع قضایی، فلسفه و اهداف سازمان قضایی، ویژگی‌های رفتاری کارکنان (اعم از قضات و کارمندان) و مراجعین و همچنین شرایط فیزیکی و معماری محیط آن. کارکنان و نیز مراجعین می‌باید تحت نظم، مقررات و اصول پیش‌بینی شده، معیارهایی را بپذیرند و با نظام کلی همکاری کنند.

رفتار افرادی را که در چنین نظام‌های با اهمیت اجتماعی بالا قرار می‌گیرند، نمی‌توان بدون در نظر گرفتن تأثیر ابعاد مختلف معماری، جغرافیایی، فرهنگی و ... مورد بررسی قرار داد. ضمناً هر مجتمع قضایی خود شامل قرارگاه‌های کوچکتر و فرعی مانند شعبات رسیدگی و دفاتر معاونین و رئیس مجتمع و غیره می‌شود. پس برای بررسی رفتار، لازم است به تعامل ابعاد گوناگون قرارگاه‌ها در همه سطوح توجه شود.

۵- معماری محاکم قضایی

وظایف قوه قضائیه در اصل ۶۱ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بدین صورت بیان شده است: «اعمال قوه قضائیه بوسیله دادگاه‌های دادگستری است که باید طبق موازین اسلامی تشکیل شود و به حل و فصل دعاوی و حفظ حقوق عمومی و گسترش و اجرای عدالت و اقامه حدود الهی بپردازد.» که با فضای مناسب می‌توان این اصل را اجرا کرد. دادگستری در لغت به معنی اجرای عدالت و در اصطلاح حقوقی، نهادی است که شامل همه‌ی تشکیلات مربوط به رسیدگی به شکایات و تظلمات مردم می‌باشد (اصل ۱۵۹ ق.ا). ساختمان‌های دادگستری به دلیل ماهیت عملکردی و مسئولیت‌های محول شده به قوه قضائیه باید از لحاظ معماری، ظرفیت‌سنجی و امکان‌سنجی استقرار و همچنین جایگاه روانی بهره‌برداران در ارتباط با محیط پیرامون آن‌ها با نیازهای قضائی مطابقت داشته باشد. در نشریه ۷۸۱ به مبحث روانشناسی محیطی به عنوان یکی از موارد حائز اهمیت در طراحی داخلی ساختمان‌های قضایی پرداخته شده و پارامترهای آن بصورت مجزا بیان شده است. جدول ۱ عوامل موثر در طراحی داخلی معماری محاکم قضایی را برمی‌شمرد.

جدول ۱: عوامل تاثیرگذار در طراحی داخلی معماری محاکم قضایی ماخذ: (ضابطه شماره ۷۸۱، ص ۷۷-۷۹)

معماری داخلی ساختمان‌های محاکم قضایی با نوع پرونده‌ها و میزان استفاده از فضای معماری و تعداد مراجعه‌کنندگان ارتباط مستقیم دارد.	نوع دادگاه و شرایط مورد نیاز در امر قضاوت
بار محیطی و تاثیر آن بر کاربران ساختمان‌های محاکم قضایی، محیط پیرامون (دما و نور)، نورپردازی مصنوعی، رنگ، چیدمان مبلمان، مصالح پرداختی (نازک‌کاری)، سیستم‌های تاسیسات داخلی، ارگونومی، آنتروپومتری، سر و صدا، رفتار انسان در محیط، ازدحام و خلوت، مبلمان، نوع عملکرد فضا رضایت‌مندی شغلی در ارتباط با محیط فیزیکی، ارتباط در سازمان‌های کاری نوع قلمرو و جایگاه سازمانی	روانشناسی محیطی
کاهش عوامل تنش‌زا و تشنج آفرین و القاء آرامش و امنیت در طرح توجه به طراحی فضاها و استفاده از عناصر مصالح، رنگ و ... به گونه‌ای که آرامش را به مراجعان انتقال دهد.	کاهش فشار عصبی در طراحی فضاها دادگاهی
استفاده از مصالح طبیعی و بومی و مقتضی هر فضا مانند سنگ (ایجاد صلابت و اقتدار)، شیشه (شفافیت)، چوب (احساس آرامش و صمیمیت و گرما)، فلز (قدرت)، آجر (گرمی و دیر آشنایی، خاطره)	
تعبیه فضاها نیمه‌باز و قابل دسترس برای پرسنل و عموم که باعث تمدد اعصاب و بهبود روند کاری آن‌ها در فضاها می‌شود.	
از طریق طراحی متناسب فضاها و استقرار مناسب آن‌ها ازدحام جمعیت را کاهش دهیم	پیشگیری از ازدحام
مسیرها باید خوانا باشند و در نقاط کلیدی مثل تقاطع‌ها یا سایر نقاط تصمیم‌گیری، راهنماها قرار داده شوند.	خوانایی
شکل، مقیاس و سازماندهی فضایی یک ساختمان پاسخ طراح به ضرورت‌های برنامه‌ریزی و عملکردی فضایی، ظواهر تکنولوژیکی سازه و ساختار، حقایق اقتصادی و ویژگی‌های بصری یک سبک و یا اندیشه ذهنی می‌باشد.	تاثیر اندازه و تناسب فضا در تقسیمات داخلی
راحتی و سلامت در درجه اول و سپس فرم، رنگ و پوشش اهمیت دارند.	تاثیر تجهیزات، مبلمان و چیدمان آنها
معماری در این گونه فضاها باید بتواند بدون استفاده از سیستم‌های حفاظتی الکترونیکی، تامین‌کننده امنیت باشد.	تاثیر ایمنی و امنیت

قوه قضائیه یکی از سه قوه اصلی و موثر در اداره‌ی امور کشور است. کاربران محاکم قضایی (ارباب رجوع، وکلا و قضات) به لحاظ ماهیت نزاع، اختلاف، جرم و امثال آن که شرایط حساس و ویژه‌ای دارند باعث تمایز محاکم قضایی با سایر فضاها اداری هستند و همچنین تعدد پرونده‌های قضایی سبب می‌شود تا دیدگاهی ویژه به طراحی ساختمان‌های محاکم قضایی مطرح شود.

با توجه به تاریخچه بناهای قضایی، آنچه در گذشته به عنوان محل قضاوت وجود داشت فضاهای مذهبی و یا کاخ‌های سران کشور بودند و نمای ساختمان و ورودی آن به عنوان عناصر و نمادی شاخص و هویت‌بخش به ساختمان قضایی اهمیت داشت. امروزه با توجه به جدول زیر حوزه‌های قضایی در ایران به سه دسته کلی تقسیم می‌شوند:

جدول ۲: تقسیم‌بندی حوزه‌های قضایی در ایران ماخذ: (نشریه ۷۸۱، ص ۲۶)

دادگاه‌های تجدیدنظر		دادگاه‌ها
دادگاه کیفری ۱	دادگاه‌های کیفری (منبع: ماده ۲۴۹ ق.آ.د.ک مصوب ۱۳۹۲)	
دادگاه کیفری ۲		
دادگاه انقلاب		
دادگاه اطفال و نوجوانان		
دادگاه‌های نظامی		
شعب حقوقی	دادگاه‌های عمومی	
شعب جزایی		
دادگاه‌های خانواده (قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱)		
شوراهای حل اختلاف (قانون شورای حل اختلاف مصوب ۱۳۹۴)		
دادسرای عمومی و انقلاب		دادسراها (قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲)
دادسرای رسیدگی به جرایم کارکنان دولت		
جرایم علیه نظام اقتصادی کشور	دادسرای ویژه جرایم امنیتی	
جرایم علیه امنیت ملی و داخلی		
دادسرای ویژه رسیدگی به جرایم اقتصادی		
دادسرای ویژه رسیدگی به جرایم رایانه‌ای		
دادسرای ویژه رسیدگی به جرایم پزشکی		
دادسرای انتظامی قضات		
دادگاه عالی تجدیدنظر انتظامی قضات	دادگاه عالی انتظامی قضات	دادگاه‌های اختصاصی (قانون نظارت بر رفتار قضات مصوب ۱۳۹۰)

جدول ۳: فضاهای مختلف یک واحد قضایی مرتبط با قضات ماخذ: (نشریه ۷۸۱، ص ۲۶)

فضاهای اصلی	فضاهای پشتیبانی	فضاهای رفاهی	فضاهای گردش
دفتر کل دادگاه	انتظامات و حفاظت	شعبه بانک	فضای گردش افقی
دفاتر و شعب دادگاه	اتاق اطلاعات	نمازخانه	فضای گردش عمودی
دفاتر و شعب بازپرسی	اتاق بازرسی	بوفه	
دفاتر و شعب دادرسی	خدمه	آبدارخانه	
اجرای احکام	اتاق نظافت	مرکز کمک‌های اولیه	
	انبار	سرویس بهداشتی	
	پارکینگ		
	تاسیسات برق و مکانیک		

جدول ۴: شاخص سطح سرانه محاکم قضایی مرتبط با قضات ماخذ: (نشریه ۷۸۱ ص ۷۴)

توضیحات	سرانه مبنا		شرح فضا
	به ازای هر (نفر)	مترمربع	
مساحت با احتساب فضای استراحت می‌باشد.	۱	۷۰	رئیس کل یا رئیس ساختمان قضایی
	۱	۵۰	رئیس دادگستری شهرستان
	۱	۴۵	رئیس دادگستری بخش
	۱	۴۵	دادستان استان
	۱	۳۶	دادستان شهرستان
	-	۹۰	اتاق جلسات
	-	۴۰	اتاق جلسات محرمانه
	۱	۶۰	قائم مقام ریاست
	۱	۵۰	معاون
	۱	۳۰	معاون دادستان
	۱	۲۴	مستشار
	۱	۲۵	قاضی (دادگاه کیفری ۱ و ۲، حقوقی، انقلاب، خانواده، دادگاه های تجدیدنظر، بازپرسی، دادرسی، کشیک)
	۱	۲۰	دادرسی علی البدل، مشاور قضایی زن، اتاق اجرای احکام
برای رئیس ساختمان، دادستان، هر کدام از شعبات یک چشمه	۱	۴	سرویس بهداشتی

با توجه به نوع کاربران در ساختمان قضایی زون‌های عملکردی مشخصی پیش بینی شده است:

- زون عمومی: محدود به فضای باز و سبز محوطه، پارکینگ عمومی، سرسرای ورودی و لابی، فضاهای انتظار مراجعین، بخش‌های اداری مرتبط و برخی تسهیلات خدماتی و پشتیبانی است.
- زون خصوصی: به صورت حفاظت شده متعلق به قضات است.
- زون توفیقی: برای انتقال متهم از تحت نظرگاه‌های موقت به دادگاه، دسترسی جداگانه‌ای به محل پارک خودروهای خدمت می‌باشد.
- زون متداخل: قسمت‌های هم‌پوشانی زون‌ها با یکدیگر است.

۶- زون خصوصی (جایگاه قاضی)

بی‌تردید یکی از مهم‌ترین شئون نظام‌های اجتماعی و حکومتی، قضا و داوری است و از آنجا که بارزترین جلوه عدالت نیز در امر قضا و داوری نمایان می‌شود، بر اهمیت و حساسیت آن افزوده گشته است. انسان موجودی اجتماعی است از این رو حیات اجتماعی برای انسان لازم و ضروری است و چون دارای طبایع و سلاطین مختلف و گزینه فزون‌خواهی است ظهور اختلاف و بروز منازعات میان ایشان بدیهی است. قضا را از آن رو قضا گفته‌اند که قاضی امور متخاصم را فیصله می‌دهد کار را تمام کرده و از آن فارغ می‌شود (جوادی آملی، ۱۳۹۰، ۱۴۳).

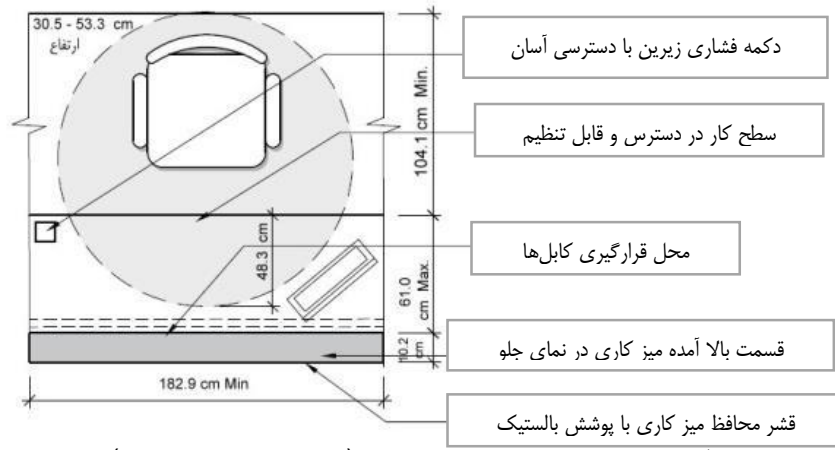
اهمیت جایگاه قاضی در اسلام بر کسی پوشیده نیست و تاکید شارع مقدس بر قداست آن امری بیهوده نیست. لزوماً یکی از وجوه آن اینست که بسیاری از پدیده‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و روانی جامعه به رفتار قضایی قضات برمی‌گردند (جوادی آملی، ۱۳۹۰، ۱۷۷). در حدیثی آمده که قاضی در حال خشم نباید داوری کند (وسایل الشیعه، ج ۲۷، ۲۱۳)، زیرا عقل او در آن حال مغلوب نفس است و غلبه نفس انحراف از عدل را در پی دارد. بطور کلی تحقیقات در امر قضاوت نشان داده است که در کنار توانمندی علمی باید به جنبه‌های رفتاری، شخصیتی و هوش هیجانی قضات نیز توجه داشت که پارامترهای روانشناسی محیطی می‌توانند در قرارگاه رفتاری محاکم قضایی بر رفتار و افکار قضات و کارکنان و مراجعین تأثیر بسیار مثبتی داشته باشند.

در ادامه برخی اصول مطرح شده در نشریه ۷۸۱ در رابطه با جایگاه نشستن قضات بیان می‌شوند:

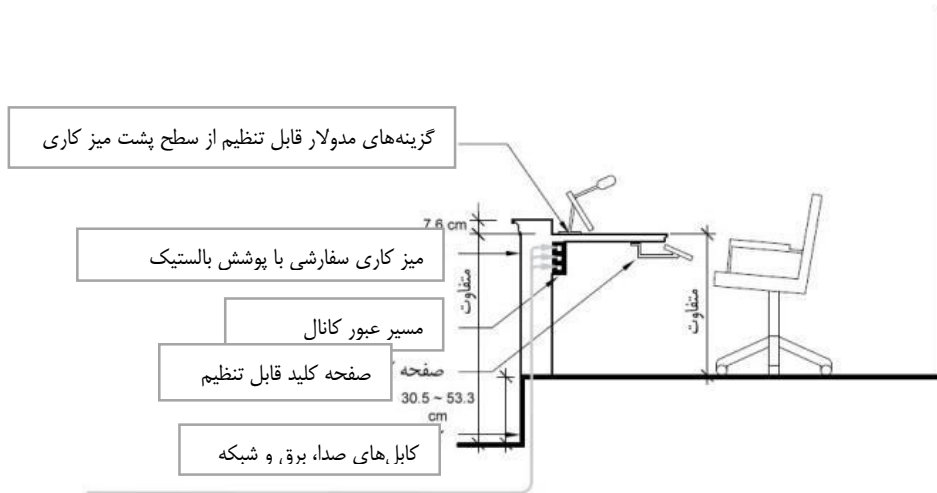
مطابق نشریه ۷۸۱ طرح جایگاه نشستن قضات مشخص شده است. اندازه، موقعیت، ارتفاع و طرح جایگاه نشستن، نشان‌دهنده نقش قاضی به عنوان بالاترین فرد در قضاوت و کنترل‌کننده اصلی دادگاه است. این مکان باید به عنوان نقطه مرکزی در دادگاه طراحی شود. اندازه و ارتفاع جایگاه بایستی طوری طراحی شود که مناسب دادگاه باشد و مانع دید بخش‌های دیگر دادگاه نشود (شکل ۱ و ۲). فضای کاری بین ۱۸۰ تا ۲۰۰ سانتی‌متر پهنا و حداکثر ۶۰ سانتی‌متر عمق با بال‌آمدگی میز به اندازه ۸ سانتی‌متر در جلو، جهت ایجاد حریم خصوصی برای قاضی فراهم شود. این سطح برای نگهداری اسناد، پرونده‌ها و تعبیه یک مانیتور در نظر

گرفته شده است. پشت یا زیر جایگاه قفسه‌هایی مناسب برای قرار دادن کتاب نیز تعبیه شود. ایجاد فاصله حداقل ۵۰ تا ۹۰ سانتی-متر بین لبه میز قاضی و دیوار پشتش توصیه می‌شود. دیوارهای اطراف جایگاه قاضی باید به شکلی رسمی و سازگار با طرح دادگاه و متناسب با شان و جایگاه قضاوت طراحی شود (نشریه شماره ۷۸۱، ص ۹۰).

در اکثر موارد شایسته است قاضی از دری جداگانه وارد دادگاه یا از آن خارج گردد. ساختمان‌های یکپارچه که به صورت یک حجم شکل گرفته‌اند معمولاً دارای یک ورودی هستند که از ضریب امنیتی بالاتری برخوردار است ولی از لحاظ تفکیک دسترسی‌ها برای مراجعین خاص بنا شاید به خوبی عمل نکند. اهمیت ایجاد محیطی امن و ایمن باعث ایجاد ساختمانی چند لایه می‌شود که علاوه بر ایجاد ارتباط مستقیم و بی‌پیرایه با محیط پیرامونی باید در درون خود سیستم لایه‌ای محافظت کننده را برقرار نماید. در تقسیم‌بندی فضاهای گردش افقی در طبقات و گردش عمودی بین طبقات نیز تفکیک حرکت عموم و کارکنان (به ویژه قضات) در نظر گرفته می‌شود. به لحاظ امنیتی پارکینگ در نظر گرفته شده برای قضات می‌بایست قابل کنترل و تفکیک شده باشد (نشریه ۷۸۱، ص ۴۶).

شکل ۱ طرح پلان جایگاه نشست قاضی (منبع: نشریه ۷۸۱ ص ۸۹)

شکل ۲ طرح مقطع جایگاه نشست قاضی (منبع: نشریه ۷۸۱ ص ۹۰)

۷- بررسی فضای معماری محاکم قضایی توسط قضات در نرم افزار spss

جهت بررسی فضای معماری محاکم قضایی و دیدگاه استفاده‌کنندگان از فضا، پرسشنامه‌ای متشکل از ۳۸ پرسش دربرگیرنده- ۸ حوزه‌ی موثر بر روانشناسی محیطی تدوین و در یکی از مجتمع‌های قضایی تهران در بین ۳۰ نفر از کارکنان مجتمع قضایی (قضات) توزیع شد. تمامی اطلاعات در نرم‌افزار spss ثبت و از آن‌ها اطلاعات آماری به صورت کمی استخراج شد. مطابق اطلاعات آماری بدست آمده در spss مشخص شد که در میان پاسخ‌دهندگان ۹ نحله فکری وجود دارد. نحله و دیدگاه فکری اول ۱۲/۲۷٪ از تفکر پاسخ‌دهندگان را به خود اختصاص داده است. دیدگاه دوم ۱۲/۰۶٪، دیدگاه سوم ۱۰/۹۱٪، دیدگاه چهارم ۹/۸٪، دیدگاه پنجم ۸/۴٪، دیدگاه ششم ۸/۳٪، دیدگاه هفتم ۶/۰۳٪، دیدگاه هشتم ۵/۶۳٪ و دیدگاه نهم ۴/۷۶٪ را به خود اختصاص

داده‌اند و در مجموع ۷۸/۲۹۹٪ از پاسخ‌دهندگان از تفکر علمی خود در پاسخ به سوالات استفاده کرده‌اند. در جدول ۵ به تحلیل پارامترهای موجود در هر نحله فکری پرداخته شده است.

جدول ۵: پارامترهای معماری موثر بر نحلتهای فکری متفاوت قضات در محاکم قضایی از دیدگاه پاسخ‌دهندگان، ماخذ: (نگارندگان)

پارامتر معماری	دیدگاه‌های فکری پاسخ‌دهندگان
مکانیابی صحیح ساختمان دادگستری و صدای مزاحم ساختمان‌های اطراف نیاز به نورپردازی مصنوعی در فضای دادگاه‌ها و میز کار قضات تامین نور محیطی در جهت ایجاد کیفیت بصری بکارگیری رنگ در فضای داخلی جهت ایجاد تمرکز ثبات دما و اصلاح سیستم سرمایش و گرمایش و تهویه مبلمان متناسب با ارگونومی قضات و همچنین اختلاف ارتفاع جایگاه قاضی نسبت به افراد حاضر در شعبه تعبیه وسایل رفاهی در داخل شعبات تعبیه سیستم صوتی (پیچ اوقات دادرسی) کنترل ورود صداهای مزاحم به شعبات طراحی معماری صحیح محاکم قضایی و ایجاد فضای معماری خوشایند جهت بالارفتن راندمان کاری قضات	پارامترهای مورد توجه در نحله فکری اول - ۱۲/۲۷٪
مکانیابی صحیح ساختمان دادگستری و صدای مزاحم ساختمان‌های اطراف بهره‌گیری از نور طبیعی در کیفیت روشنایی فضای داخلی شعبات بهره‌گیری از سیستم سرمایش و گرمایش و تهویه هوا جهت ایجاد تمرکز و آسایش تنفسی استفاده از مبلمان متناسب با ارگونومی تعبیه وسایل رفاهی در داخل شعبات تعبیه سیستم صوتی (پیچ اوقات دادرسی) کنترل ورود صداهای مزاحم به شعبات استفاده از گیاه در فضای داخلی جهت ایجاد آسایش بصری و تنفسی ارتباط غیر مستقیم شعبات دادگاه‌ها و مراجعین جهت افزایش تمرکز و امنیت	پارامترهای مورد توجه در نحله فکری دوم - ۱۲/۰۶٪
صداهای مزاحم اعم از (صدای ساختمان‌های مجاور، شعبات همجوار، سالن، راهرو) بر ایجاد اختلال در تمرکز قضات بهره‌گیری از نور طبیعی در ارتقاء کیفیت روشنایی در فضای دادگاه لحاظ کردن رنگ در فضای داخلی و مبلمان بر بالا بردن کیفیت آسایش محیطی ثبات دما در شرایط آسایش انسان در جهت بالا بردن راندمان کار دادگاه بهره‌گیری از سیستم‌های سرمایش و گرمایش و سیستم تهویه هوا لحاظ کردن مبلمان متناسب با ارگونومی قضات در بالا بردن راندمان کاری تعبیه وسایل رفاه مختص قضات در داخل شعبه از قبیل یخچال، چای ساز، گرمکن غذا اختصاص فضای پارکینگ اختصاصی قضات در ایجاد حس امنیت اختصاص سرویس بهداشتی مختص قضات در داخل شعبه در ایجاد امنیت	پارامترهای مورد توجه در نحله فکری سوم - ۱۰/۹۱٪
بهره‌گیری از نور طبیعی در ارتقاء کیفیت روشنایی در فضای دادگاه ثبات دما در شرایط آسایش انسان در بالا بردن راندمان کار دادگاه بهره‌گیری از سیستم‌های سرمایش و گرمایش اختلاف ارتفاع جایگاه قضات نسبت به جایگاه مراجعین وجود سروصدا در فضای راهرو و سالن انتظار تعبیه سیستم صوتی (پیچ اوقات دادرسی) در شعبات تعبیه فضای نیمه باز مختص قضات در داخل دادگاه لحاظ کردن سالن غذاخوری در ساختمان دادگستری جهت سرویس‌دهی به قضات فضای پارکینگ اختصاصی قضات در ایجاد حس امنیت تعبیه ورودی جدا از ورودی مراجعین برای قضات تدابیر رفاهی در سالن انتظار مراجعین از قبیل (آب سردکن و آب گرم‌کن، محلی برای سرو غذا و نوشیدنی، مبلمان راحت برای استراحت، سرویس بهداشتی، سیستم صوتی و تصویری جهت اطلاع‌رسانی، پارکینگ) اختصاص پارکینگ عمومی جهت مراجعین در حس رضایتمندی از عملکرد سیستم قضا و در نهایت موثر بر رفتار مراجعین در شعبات	پارامترهای مورد توجه در نحله فکری چهارم - ۹/۸٪

پارامتر معماری	دیدگاه‌های فکری پاسخ‌دهندگان
<p>مکانیابی صحیح ساختمان دادگستری و ارتباط آن با رفت و آمد قضات صدای مزاحم اعم از (صدای ساختمان‌های مجاور، شعبات همجوار، سالن، راهرو) بهره‌گیری از نور طبیعی در ارتقاء کیفیت روشنایی در فضای دادگاه اختلاف ارتفاع جایگاه قضات نسبت به جایگاه مراجعین بر ایجاد نظم در دادگاه اختصاص تدابیر امنیتی در مبلمان مختص قضات بر بالا بردن امنیت کار قضات</p>	<p>پارامترهای مورد توجه در نحله فکری پنجم - ۸/۴٪</p>
<p>صدای مزاحم اعم از (صدای ساختمان‌های مجاور، شعبات همجوار، سالن، راهرو) بهره‌گیری از نور طبیعی در ارتقاء کیفیت روشنایی در فضای دادگاه نورپردازی مصنوعی تأکیدی برای میز کار قضات تامین نور محیطی مناسب توسط نورپردازی مصنوعی ثبات دما در شرایط آسایش انسان تهویه هوا در ایجاد تمرکز و آسایش تنفسی قضات روش صحیح چیدمان مبلمان دادگاه در مدیریت موثر اختلاف ارتفاع جایگاه قضات نسبت به جایگاه مراجعین لحاظ کردن مبلمان متناسب با ارگونومی قضات اختصاص تدابیر امنیتی در مبلمان مختص قضات تعبیه وسایل رفاه مختص قضات وجود سروصدا در فضای راهرو و سالن انتظار تعبیه سیستم صوتی (پیچ اوقات دادرسی) در شعبات همجواری پنجره‌های شعبات در نزدیک یکدیگر و شنیده شدن صدای شعبات استفاده از گیاه در ایجاد آسایش بصری و تنفسی تعبیه فضای نیمه باز مختص قضات در داخل دادگاه طراحی معماری اصولی در کاهش ازدحام تعبیه فضای استراحت مختص قضات در فضای داخلی دادگاه لحاظ کردن سالن غذاخوری در ساختمان دادگستری جهت سرویس دهی به قضات طراحی معماری موثر بر ایجاد امنیت اختصاص فضای پارکینگ اختصاصی قضات</p>	<p>پارامترهای مورد توجه در نحله فکری ششم - ۸/۳٪</p>
<p>مکانیابی صحیح ساختمان دادگستری و ارتباط آن با رفت و آمد قضات صدای مزاحم اعم از (صدای ساختمان‌های مجاور، شعبات همجوار، سالن، راهرو) بهره‌گیری از نور طبیعی در ارتقاء کیفیت روشنایی تامین نور محیطی مناسب توسط نورپردازی مصنوعی استفاده از رنگ مناسب جهت ایجاد تمرکز در فضای داخلی لحاظ کردن رنگ در فضای داخلی و مبلمان بر بالا بردن کیفیت آسایش محیطی ثبات دما در شرایط آسایش انسان بهره‌گیری از سیستم‌های سرمایش و گرمایش و تهویه هوا اختلاف ارتفاع جایگاه قضات نسبت به جایگاه مراجعین اختصاص تدابیر امنیتی در مبلمان مختص قضات بر بالا بردن کیفیت کار قضات تعبیه وسایل رفاه مختص قضات وجود سروصدا در فضای راهرو و سالن انتظار ارتفاع بلند سقف شعبه در تامین آسایش صوتی قضات همجواری پنجره‌های شعبات و انتقال صدا در پایین آوردن حس امنیت شغلی استفاده از گیاه در ایجاد آسایش بصری و تنفسی در فضای داخلی دادگاه طراحی معماری موثر بر ایجاد امنیت اختصاص فضای پارکینگ اختصاصی قضات تعبیه ورودی جدا از ورودی مراجعین برای قضات به شعبه و ایجاد امنیت اختصاص سرویس بهداشتی مختص قضات در داخل شعبه و ایجاد امنیت تدابیر رفاهی در سالن انتظار مراجعین از قبیل (آب سردکن و آب گرم‌کن، محلی برای سرو غذا و نوشیدنی، مبلمان راحت برای استراحت، سرویس بهداشتی، سیستم صوتی و تصویری جهت اطلاع‌رسانی، پارکینگ) و در نهایت موثر بر نحوه برخورد صحیح در شعبه فضای پارکینگ عمومی جهت مراجعین در حس رضایتمندی از عملکرد سیستم قضا و در نهایت موثر بر نحوه برخورد صحیح در شعبه</p>	<p>پارامترهای مورد توجه در نحله فکری هفتم - ۶/۰۳٪</p>

پارامتر معماری	دیدگاه‌های فکری پاسخ‌دهندگان
<p>مکانیابی صحیح ساختمان دادگستری و ارتباط آن با رفت و آمد قضات صدای مزاحم اعم از (صدای ساختمان‌های مجاور، شعبات همجوار، سالن، راهرو) و نوع عملکرد ساختمان-های همجوار (بازار گل، دانشگاه) و ارتباط با ساختمان دادگستری</p> <p>اختلاف ارتفاع جایگاه قضات نسبت به جایگاه مراجعین</p> <p>تعبیه وسایل رفاهی مختص قضات در داخل شعبه از قبیل یخچال، چای ساز، گرمکن غذا وجود سروصدا در فضای راهرو و سالن انتظار</p> <p>تعبیه سیستم صوتی (پیچ اوقات دادرسی) در شعبات همجواری پنجره‌های شعبات و شنیده شدن صدا در پایین آوردن حس امنیت شغلی رضایت کارکنان از فضای معماری ساختمان دادگستری</p> <p>طراحی اصولی فضای داخلی ساختمان دادگستری</p> <p>تعبیه فضای نیمه باز مختص قضات در داخل دادگاه</p> <p>طراحی معماری اصولی در کاهش ازدحام در مقابل شعبات دادگاه</p> <p>تعبیه فضای استراحت مختص قضات در فضای داخلی</p> <p>لحاظ کردن سالن غذاخوری در ساختمان دادگستری جهت سرویس دهی به قضات</p> <p>طراحی معماری موثر بر ایجاد امنیت</p> <p>ارتباط غیرمستقیم بین دادگاه و مراجعین بر افزایش امنیت قضات</p> <p>ارتباط غیرمستقیم بین شعبه‌ی دادگاه و مراجعین</p> <p>اختصاص فضای پارکینگ اختصاصی قضات</p> <p>تعبیه ورودی جدا از ورودی مراجعین برای قضات به شعبه</p> <p>اختصاص سرویس بهداشتی مختص قضات در داخل شعبه</p> <p>تدابیر رفاهی در سالن انتظار مراجعین از قبیل (آب سردکن و آب گرم‌کن، محلی برای سرو غذا و نوشیدنی، میلمان راحت برای استراحت، سرویس بهداشتی، سیستم صوتی و تصویری جهت اطلاع‌رسانی، پارکینگ)</p> <p>اختصاص فضای پارکینگ عمومی جهت مراجعین</p>	<p>پارامترهای مورد توجه در نحله فکری هشتم - ۵/۶۳٪</p>
<p>مکانیابی صحیح ساختمان دادگستری و ارتباط آن با رفت و آمد کارکنان صدای مزاحم اعم از (صدای ساختمان‌های مجاور، شعبات همجوار، سالن، راهرو) بهره‌گیری از سیستم‌های سرمایش و گرمایش و تهویه هوا در ایجاد تمرکز و آسایش تنفسی</p> <p>اختصاص تدابیر امنیتی در میلمان مختص قضات</p> <p>تعبیه وسایل رفاهی مختص قضات در داخل شعبه از قبیل یخچال، چای ساز، گرمکن غذا وجود سروصدا در فضای راهرو و سالن انتظار</p> <p>ارتفاع بلند سقف شعبه در تامین آسایش صوتی قضات</p> <p>همجواری پنجره‌های شعبات و شنیده شدن صدا در پایین آوردن حس امنیت شغلی رضایت قضات از فضای معماری ساختمان دادگستری در ایجاد رضایتمندی شغلی</p> <p>طراحی اصولی فضای داخلی ساختمان دادگستری</p> <p>استفاده از گیاه در ایجاد آسایش بصری و تنفسی</p> <p>طراحی معماری اصولی در کاهش ازدحام در مقابل شعبات دادگاه</p> <p>تعبیه فضای استراحت مختص قضات در فضای داخلی</p> <p>اختصاص فضای پارکینگ کارکنان در ایجاد حس امنیت</p> <p>تعبیه ورودی جدا از ورودی مراجعین برای قضات جهت ایجاد امنیت</p> <p>اختصاص سرویس بهداشتی مختص قضات در داخل شعبه در ایجاد امنیت</p> <p>تدابیر رفاهی در سالن انتظار مراجعین از قبیل (آب سردکن و آب گرم‌کن، محلی برای سرو غذا و نوشیدنی، میلمان راحت برای استراحت، سرویس بهداشتی، سیستم صوتی و تصویری جهت اطلاع‌رسانی، پارکینگ)</p> <p>اختصاص فضای پارکینگ عمومی جهت مراجعین در القای حس رضایتمندی از عملکرد سیستم قضا</p>	<p>پارامترهای مورد توجه در نحله فکری نهم - ۴/۷۶٪</p>

جدول ۶: جمع‌بندی پارامترهای معماری ۹ نحله فکری مرتبط با قضاات در محاکم قضایی، ماخذ: (نگارندگان)

نحله فکری اول	• مکانیابی - نور - رنگ - آسایش حرارتی - ارگونومی - ابزار رفاهی - بکارگیری سیستم صوتی مناسب - آسایش صوتی - طراحی معماری اصولی ساختمان محاکم قضایی
نحله فکری دوم	• مکانیابی - نور - آسایش حرارتی - ارگونومی - ابزار رفاهی - بکارگیری سیستم صوتی مناسب - آسایش صوتی - استفاده از گیاهان در طراحی داخلی - ایجاد امنیت با دسترسی غیر مستقیم مراجعین به قضاات
نحله فکری سوم	• آسایش صوتی - نور - رنگ - آسایش حرارتی - ارگونومی - ابزار رفاهی - پارکینگ اختصاصی - سرویس بهداشتی اختصاصی
نحله فکری چهارم	• نور - آسایش حرارتی - مبلمان - آسایش صوتی - نصب سیستم صوتی مناسب - اختصاص فضای نیمه باز در شعبات - فضای استراحت در شعبات - سالن غذاخوری - پارکینگ اختصاصی - ایجاد امنیت با دسترسی غیر مستقیم مراجعین به قضاات - ابزار رفاهی - پارکینگ عمومی
نحله فکری پنجم	• مکانیابی - آسایش صوتی - نور - مبلمان
نحله فکری ششم	• آسایش صوتی - نور - آسایش حرارتی - مبلمان - ارگونومی - ابزار رفاهی - سیستم صوتی مناسب - استفاده از گیاهان - اختصاص فضای نیمه باز - طراحی مناسب معماری - اختصاص فضای استراحت در شعبات - سالن غذاخوری - پارکینگ اختصاصی
نحله فکری هفتم	• مکانیابی - آسایش صوتی - نور - رنگ - آسایش حرارتی - مبلمان - ابزار رفاهی - آسایش صوتی - گیاه - پارکینگ اختصاصی - سرویس بهداشتی اختصاصی - ابزار رفاهی مراجعین - پارکینگ عمومی
نحله فکری هشتم	• مکانیابی - آسایش صوتی - مبلمان - ابزار رفاهی - سیستم صوتی مناسب - اختصاص فضای نیمه باز - اختصاص فضای استراحت در شعبات - سالن غذاخوری - ایجاد امنیت با دسترسی غیر مستقیم مراجعین به قضاات - پارکینگ اختصاصی - سرویس بهداشتی اختصاصی - ابزار رفاهی مراجعین - پارکینگ عمومی
نحله فکری نهم	• مکانیابی - آسایش صوتی - آسایش حرارتی - مبلمان - ابزار رفاهی - استفاده از گیاهان - اختصاص فضای استراحت در شعبات - پارکینگ اختصاصی - ابزار رفاهی مراجعین - پارکینگ عمومی - ایجاد امنیت با دسترسی غیر مستقیم مراجعین به قضاات

۶- بررسی ساختار معماری محاکم قضایی از دیدگاه پاسخ‌دهندگان (قضاات)

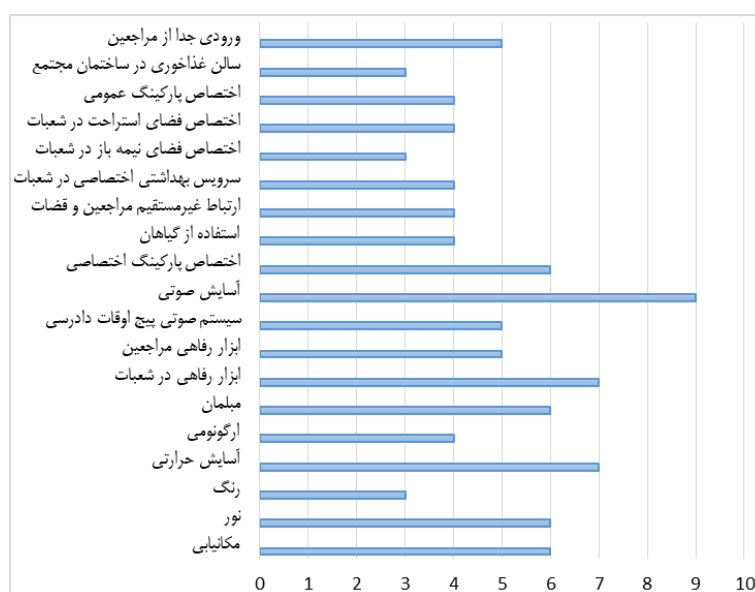
بصورت کلی می‌توان پارامترهای موثر بر معماری محاکم قضایی را به ۹ دسته تقسیم کرد. درخصوص محل استقرار ساختمان می‌توان به مواردی چون مسیر تردد قضاات اشاره کرد که از دسترسی سریع و بدون ترافیک برخوردار باشند. درموردی نیز همجواری با ساختمان‌هایی که دارای عملکردی متفاوت از ساختمان محاکم قضایی هستند باعث آلودگی صوتی، ترافیک و تردد بسیار در مسیرهای منتهی به ساختمان محاکم می‌شوند که خود عاملی منفی در دسترسی آسان به مجتمع می‌باشد. در بررسی پارامترهای موثر بر معماری محاکم قضایی، نور و رنگ به عنوان عواملی مهم قلمداد می‌شوند. نور بصورت طبیعی و مصنوعی بر کیفیت بصری محیط تاثیر بسیار دارد. نورپردازی تأکیدی بر میز کارکنان و قضاات می‌تواند آسایش بصری را بهمراه داشته باشد. آسایش حرارتی در فضای محاکم نیز می‌تواند بوسیله پارامترهای سرمایش و گرمایش ایستا که توسط طراحی اقلیمی تامین می‌شوند ایجاد شود و نیز می‌توان از سرمایش و گرمایش و تهویه فعال نیز در جهت حصول به شرایط آسایش حرارتی بهره برد. اختصاص تدابیر امنیتی در مبلمان در جهت تامین امنیت برای قضاات امری مهم در محاکم قضایی به شمار می‌رود. اختلاف ارتفاع جایگاه قضاات نسبت به حضار در برقراری نظم در زمان رسیدگی به پرونده‌ها و همچنین لحاظ کردن مبلمان متناسب با ارگونومی قضاات در بالا بردن راندمان کاری قضاات تاثیر مثبتی دارد. تعبیه وسایل رفاهی مختص کارکنان (قضاات، کارمند) در داخل شعبه از قبیل یخچال، چای ساز، گرمکن غذا در ساعات طولانی حضور در فضای کاری بسیار در افزایش راندمان کاری افراد موثر است. در بررسی آسایش صوتی باید اذعان کرد که تاثیر سروصدا در فضای راهرو و سالن انتظار بر تمرکز و راندمان کار کارکنان

(قضات، کارمند) تاثیر منفی بارزی خواهد داشت. چنان چه در بررسی آماری انجام شده بحث آسایش صوتی در تمامی نخله‌های فکری وجود داشت. با ارتفاع بلند سقف شعبه در جهت تامین آسایش صوتی کارکنان (قاضی، کارمند) می‌توان میزان فرکانس صدای برگشتی در فضا را کاهش داد و همچنین با تعبیه سیستم صوتی (پیچ اوقات دادرسی) در شعبات می‌توان از همه‌ی مراجع‌کنندگان به سیستم قضایی در سالن انتظار و راهروها کاست. در مواردی نیز همجواری پنجره‌های شعبات در نزدیک یکدیگر و شنیده شدن صدای شعبات باعث پایین آوردن حس امنیت شغلی در کارکنان خواهد شد در نتیجه در جانمایی فضاهای داخلی ساختمان محاکم قضایی باید به این نکته توجه کرد.

طراحی اصولی فضای داخلی ساختمان دادگستری بر میزان افزایش راندمان کاری کارکنان (قضات، کارمند) تاثیر مضاعفی خواهد داشت. مواردی همچون استفاده از عناصر طبیعی از قبیل (آب)، استفاده از گیاه در ایجاد آسایش بصری و تنفسی، تعبیه فضای نیمه باز مختص کارکنان (قاضی و کارمند به طور مجزا)، تعبیه فضای استراحت مختص کارکنان و لحاظ کردن سالن غذاخوری در ساختمان دادگستری جهت سرویس دهی به کارکنان در بالا بردن راندمان کاری افراد بسیار موثر می‌باشد. طراحی معماری اصولی همچنین باعث کاهش ازدحام در مقابل شعبات دادگاه نیز می‌شود. امنیت در فضای محاکم به عنوان نخستین عامل در درجه اهمیت در طراحی معماری محاکم قضایی بشمار می‌رود. ارتباط غیرمستقیم بین دادگاه و مراجعین، اختصاص فضای پارکینگ مختص کارکنان، تعبیه ورودی جدا از ورودی مراجعین به شعبه، اختصاص سرویس بهداشتی مختص کارکنان در داخل شعبه در ایجاد امنیت در فضای معماری محاکم باید مورد توجه قرار گیرند. تعبیه تدابیر رفاهی در سالن انتظار مراجعین از قبیل (آب سردکن و آب گرم‌کن، محلی برای سرو غذا و نوشیدنی، میلمان راحت برای استراحت، سرویس بهداشتی، سیستم صوتی و تصویری جهت اطلاع‌رسانی، پارکینگ عمومی) می‌تواند در برخورد صحیح مراجع‌کنندگان با کارکنان در شعبه تاثیر مثبتی داشته باشد و نیز اختصاص فضای پارکینگ عمومی جهت مراجعین در ایجاد حس رضایتمندی از عملکرد سیستم قضا بسیار موثر می‌باشد.

نتیجه گیری

محیط بستر فعالیت و زندگی انسان می‌باشد و تاثیر شرایط محیطی بر انسان، اجتناب‌ناپذیر است. ساختمان محاکم قضایی به عنوان یک قرارگاه فیزیکی دارای سازمانی نظام یافته و پیچیده است و خدماتی که در چنین سازمانی ارائه می‌شود، تابع عوامل متعدد است. رفتار افرادی را که در چنین نظام‌های با اهمیت اجتماعی بالا قرار می‌گیرند، باید با در نظر گرفتن تأثیر ابعاد مختلف معماری، جغرافیایی، فرهنگی و ... مورد بررسی قرار داد. کارکنان و نیز مراجعین می‌باید تحت نظم، مقررات و اصول پیش‌بینی شده معیارهایی را بپذیرند و با نظام کلی همکاری کنند. مطابق نظرخواهی انجام شده توسط قضات و ثبت اطلاعات بدست آمده در نرم افزار SPSS و بررسی آماری داده‌ها میزان فراوانی پارامترهای موثر بر روانشناسی محیطی محاکم قضایی در ۹ نخله فکری ایجاد شده در قضات مجتمع قضایی در نمودار زیر مشخص می‌شود. همانطور که در بررسی نمودار پیداست آسایش صوتی در فضای محاکم از بالاترین درجه اهمیت برخوردار است و سپس آسایش حرارتی و مجهز کردن شعبات به ابزار رفاهی بالاترین ارزش را در دیدگاه پاسخ‌دهندگان به خود اختصاص داده‌اند.

نمودار ۱: بررسی آماری داده‌های استخراج شده از نرم‌افزار spss، ماخذ: (نگارندگان)

در مباحث مطرح شده سعی بر این بود که تاثیر متقابل رفتار کارکنان محاکم قضایی (قضات) و شرایط فیزیکی و معماری محیط آن با هدف شناخت مفاهیم مرتبط با روان‌شناسی محیطی و قرارگاه‌های فیزیکی در همه‌ی سطوح و ایجاد بستری مناسب و مطلوب برای ارتقاء کیفیت روانی و فکری مورد واکاوی قرار گیرد. در کشور ما درخصوص معماری محاکم قضایی مطالعات کمی صورت گرفته و این پژوهش می‌تواند شروعی بر توجه به مبحث معماری علی‌الخصوص روانشناسی محیطی در ساختمان محاکم قضایی باشد.

منابع

۱. الوندی رضا، (۱۳۹۶)، «واکاوی محاکمه و مجازات در عصر صفوی»، فصلنامه تاریخ نو، سال هفتم، بهار ۱۳۹۶، شماره هجدهم
۲. بلوچ شارکی، ابوالحسن؛ مرادقلی، مهدی؛ بلوچ ۶-شارکی، کمال؛ دادور، غزال؛ (۱۳۹۷)، «نقش معماری دادگاه متاثر از روانشناسی محیط و معماری اسلامی»، نشریه معماری شناسی، اسفند ۱۳۹۷، شماره ۶
۳. پورمهابادیان، الهام؛ خاکیان، عاطفه، (۱۳۹۷)، «ارزیابی اثرات طراحی محیطی در روانشناسی محیط بر ایجاد تعادل روحی مراجعین در دادگاه ها و محیط های قضایی»، نشریه دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی، مهر ۱۳۹۹، سال سوم، شماره ۲۹
۴. جوادی آملی عبدالله، (۱۳۹۰)، ادب قضا در اسلام، قم: نشر اسراء.
۵. دژدار، امید؛ طلیسچی، غلامرضا و روحی دهکردی، رحمان، (۱۳۹۱)، «بازشناسی مفهوم قرارگاه‌های رفتاری مروری بر تعاریف و ویژگی‌های قرارگاه رفتاری با تاکید بر مرور تحلیلی متن شوگن، نشریه مطالعات محیطی هفت حصار»، دوره ۱، شماره ۱
۶. دفتر نظارت فنی و مهندسی قوه قضائیه، (۱۳۹۸)، نشریه ۷۸۱ «ضوابط و معیارهای طراحی معماری و طراحی داخلی ساختمان های قضایی»
۷. ضیابخش، ندا؛ بهرامی‌نژاد، فاطمه، (۱۳۹۲)، «بررسی نقش روان شناسی محیط در طراحی محیط های قضایی و دادگاهی»، مطالعات حقوق خصوصی، پاییز ۱۳۹۲، سال چهل و سوم، شماره ۳
۸. محمدبن حسن بن علی، شیخ حر عاملی، (۱۴۰۹ق)، وسائل الشیعه، قم: موسسه آل البیت.
9. Myesa Knox Mahoney, Procedural justice and the judge-probationer relationship in a co-occurring disorders court, *International Journal of Law and Psychiatry* 37 (2014) 260-266
10. Myesa Knox Mahoney, Procedural justice and the judge-probationer relationship in a co-occurring disorders court, *International Journal of Law and Psychiatry* 37 (2014) 260-266

